

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

ARHIEPISCOPIA GRECO-CATOLICĂ DE ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ ÎNTRE
CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE(1918-1940)
TEZĂ DE DOCTORAT
(REZUMAT)

ÎNDRUMĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. GEORGE CIPĂIANU

DOCTORAND:
ANDREEA ROTCHE

CLUJ-NAPOCA
2013

Cuvinte cheie: Arhiepiscopie, Arhidieceză, Biserica Greco-Catolică, Vatican, parohie, preoți

Cuprins

Introducere	5
Capitolul I: Regimul cultelor după 1918	25
I.1. Raporturile Bisericii Greco-Catolice cu statul.....	25
I.2. Tratatul dintre Vatican și statul român pentru încheierea și ratificarea Concordatului(1919-1929).....	57
I.3. Acordul de la Roma.....	97
Capitolul II: Organizarea administrativ-instituțională a Arhiepiscopiei greco- catolice de Alba Iulia și Făgăraș în perioada interbelică	103
II.1. Constituirea și evoluția Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș(1853- 1918).....	103
II.2. Episcopiile sufragane.....	123
II.3. Organizarea Bisericii Greco-Catolice în Vechiul Regat	146
II.4. Protopopiatele greco-catolice din Secuime	150
II.5. Organizarea rutenilor	155
II.6. Arhiepiscopia Blajului și Biserica Greco-Catolică din America	156
II.7. Parohiile greco-catolice din Iugoslavia, Ungaria și Cehoslovacia	163
II.8. Sinoadele arhidiecezane și protopopești și organizarea administrativă a Arhidiecezei	165
II.9. Instituțiile și organisme Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș	181
II.9.1. Alegerea mitropolitului. Sinoade electorale	181
II.9.2. Sinoade arhidiecezane.....	201
II.9.3. Sinoade protopopești.....	217
II.9.4. Conferințe episcopice.....	233
II.9.5. Capitlul mitropolitan.....	251
II.9.6. Consistoriul arhiepiscopesc.....	252

II.9.7.Alte instituții.....	254
II.9.8.Ordine călugărești.....	260
II.9.9.Concluzii.....	262

Capitolul III: Preotul și parohia sa în Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș.....

.....	268
III.1.Ocuparea parohiilor.....	275
III.2.Preotul și viața morală a credincioșilor.....	285
III.3.Obligațiile preotului. Raporturile cu credincioșii	305
III.4.Asociații preoțești.....	331
III.5.Preoții și asociațiile laicilor.....	333
III.6.Preoții și catehizarea.....	345
III.6.1.Catehizarea.....	345
III.6.2.Evoluția învățământului religios.....	353
III.7.Preoții și autoritățile.....	358
III.8.Vizitațiile canonice. Informațiunilor privind purtarea morală și oficială a preoților.....	376
III.9.Sinoadele arhidiecezane și protopopești și obligațiile preotului	411
III.10.Concluzii.....	415

Capitolul IV: Pregătirea preoților din Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș în perioada interbelică

.....	417
IV.I.Academia teologică greco-catolică Blaj	421
IV.1.1.Regulament de funcționare.....	421
IV.1.2. Profesorii.....	423
IV.1.3. Disciplina.....	427
IV.1.4. Situația materială. Ajutoare de la stat.....	427
IV.1.5.Număr clerici.....	429
IV.1.6. Condiții de admitere. Taxe.....	435
IV.1.7.Examene.....	441

IV.1. 8Manuale.....	443
IV.2.Studii în străinătate.....	444
IV.3.Cursul pregătitor.....	460
IV.4.Evoluția învățământului teologic.....	461
IV.5. Biblioteci parohiale.....	471
IV.6. Schițe biografice.....	472
IV.7.Concluzii.....	475
Capitolul V:Arhidieceza Blajului și învățământul	477
V.1.Organizarea învățământului după Marea Unire	477
V.2.Sistemul de învățământ și Sfântul Scaun	490
V.3.Școlile din Blaj.....	493
V.4.Burse și ajutoare(stipendii).....	514
V.5.Concluzii.....	520
Capitolul VI:Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș: relații externe și interconfesionale	526
VI.1.Relațiile cu Sfântul Scaun	526
VI.2.Relații interconfesionale.....	553
VI.2.1.Raporturile cu Biserica Ortodoxă	555
VI.2.2.Raporturile cu Biserica Romano-Catolică	595
Concluzii.....	598
Bibliografie.....	602

Prin bula papală *Ecclesiam Christi* din 26 noiembrie 1853, se constituie Arhiepiscopia și mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș, având trei episcopii sufragane, episcopia de Oradea(1777) și cele două episcopii noi înființate, de Gherla și Lugoj. Bula *Ad Apostolicam Sedem* din 26 noiembrie 1853 înființa dieceza Gherlei cu 773 parohii și 358.850 de credincioși, din care 629 parohii și filii de la dieceza de Blaj și 144 de parohii

de la episcopia ruteană de Muncaci.¹ În aceeași dată prin bula *Ad Apostolicum Ministerium* s-a format episcopia de Lugoj

Întemeierea mitropoliei răspunde unui întreit scop conform bulei *Ecclesiam Christi*., pentru cea mai mare slavă a lui Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, pentru răspândirea religiei catolice și pentru încurajarea spirituală a românilor” prin restaurarea mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș și înființarea a două noi eparhii, Gherla și Lugoj, care împreună cu eparhia de Oradea Mare deveneau sufragane mitropoliei. Biserica Română Unită devine o provincie mitropolitană după cum arată documentul pontifical „provincie bisericească greco-catolică, unită de limba română, autonomă și independentă de jurisdicția oricărei alte provincii bisericești, atârând ea singură și imediat de Sfântul Scaun apostolic al Romei”.²

Drepturile și privilegiile provinciei mitropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș sunt precizate în decretul conciliilor provinciale din 1872 și 1882 aprobate de Sfântul Scaun în care se află constituția ei internă și unde sunt precizate raporturile ei cu celelalte biserici particulare din Austro-Ungaria. Conciliul Prim declară provincia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș autonomă și independentă de jurisdicția oricărei alte provincii bisericești, atârând singur și imediat de Sfântul Scaun apostolic al Romei, așa cum s-a declarat și în bula papală din decembrie 1853.

Raporturile provinciei mitropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș ca biserică particulară cu celelalte biserici particulare a fost stabilit în bula Papei Pius al IX-lea *Ecclesiam Christi* prin care provincia mitropolitană cu toate bisericile, parohiile, filiile și cu toate persoanele sale a fost scoasă de sub jurisdicția arhiepiscopului de Strigoni. Asupra provinciei în afara Sfântului Scaun nu se putea recunoaște altă autoritate ecleziastică mai înaltă decât sinodul provincial. Nu se admitea ca în chestiuni personale, parohiale, bisericești, școlare, fundamentale etc să se facă apel, recurs, plângeri la altă autoritate ecleziastică constituită în afara cadrelor provinciei.³ Provincia mitropolitană a suferit ulterior o modificare datorată dezmembrării parohiilor cedate

¹ Mircea. Păcurariu, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1992, p.323

² Jean Claude Perisset, „Implicații canonice și ecumenice ale înființării sediului metropolitan de Făgăraș și Alba Iulia” în *Biserica Română Unită cu Roma greco-catolică. Istorie și spiritualitate*, Blaj, 2003, p. 48

³ *Conciliul Provincial al Treilea al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș ținut la anul 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1906, p. 74

episcopiei de Hajdúdorogh, situația acestor parohii fiind reglementată ulterior în perioada interbelică.

Perioada interbelică a înregistrat evoluții importante în viața Bisericii Unite și implicit în evoluția Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, atât în ceea ce privește organizarea administrativă, cât și instituțională.

După 1918 Biserica Unită se integrează în structurile regatului României. Marea Unire din 1918 a fost urmată de măsuri necesare pentru realizarea unității în toate planurile, una dintre chestiunile de maximă importanță pentru evoluția societății românești și a statului român o constituia reglementarea regimului cultelor religioase. Statul român trebuia să-și clarifice raporturile cu acele culte existente în provinciile unite, inexistente în Vechiul Regat, care funcționau pe baza legilor statelor din care au făcut parte înainte de 1918. În Vechiul Regat nu exista o lege specială care să reglementeze funcționarea cultelor, Constituția din 1866 garantând libertatea cultelor atâta timp cât nu aduceau atingere ordinii publice și bunelor moravuri.⁴

Constituția din 1923, Legea pentru regimul general al cultelor și Concordatul au fixat principiile pe baza cărora va activa Biserica Greco-Catolică între 1919-1940, principiile la care se adăugau deciziile conciliilor provinciale, ale conferințelor episcopicești și ale sinoadelor arhidiecezane. Inițial mitropolia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș avea trei episcopii sufragane: episcopia de Oradea, episcopia de Gherla și episcopia de Lugoj. Teritoriul provinciei bisericești era organizat în protopopiate, parohii și filii. Concordatul cu Vaticanul semnat în 1927 modifica organizarea provinciei mitropolitane prin constituirea unei noi episcopii în Nord și mutarea sediului episcopiei de Gherla. Pe baza acestor prevederi ale Concordatului, bula papală *Solemni Conventione* din 5 iunie 1930 realiza ultima rearondare a provinciei mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș, constituind episcopia Maramureșului. Reorganizarea provinciei mitropolitane va determina și o nouă arondare a protopopiatelor din Arhidieceză, reorganizate după cedarea a 150 de parohii din Arhidieceză diezei de Cluj-Gherla. Numărul protopopiatelor din Arhidieceză a variat între 35 de protopopiate în 1923, 29 de protopopiate în 1931 și 24 protopopiate în 1937. În general protopopiatele cuprindeau între 20-25 de parohii ceea ce asigura o mai

⁴ Ioan Mateiu, *Dreptul bisericesc de stat în România întregită. Regimul general al cultelor*, Tipografia cărților bisericești, București, 1926, pp.24-25

bună administrare, dar sunt constituite și protopopiate care depășesc acest număr, cum ar fi protopopiile Reghin, Târgu Mureș sau Făgăraș. Numărul parohiilor a înregistrat o evoluție ascendentă după 1918, fiind în 1929 de 740, dar în urma rearondării din 1930 parohiile Arhidiecezei se reduc la 633, ceea ce contribuie la o mai bună organizare și administrare. Numărul filiilor din Arhidieceză a variat între 645 filii în 1923 și 410 în 1937. Arhiepiscopii și mitropoliții greco-catolici s-au preocupat și de organizarea parohiilor greco-catolice în Secuime, Vechiul Regat și în S.U.A. Românii uniți din Vechiul Regat au fost organizați în protopopiatul București cu 15 parohii, iar pentru românii greco-catolici din S.U.A s-a intervenit la Roma în vederea înființarea unui vicariat apostolic, fapt care nu s-a realizat în perioada cercetată.

Prin prezenta lucrare ne-am propus să realizăm o reconstituire a istoriei Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș în perioada interbelică prezentând și aspecte mai puțin abordate: formarea intelectuală a preoților, relația clerului cu credincioșii, raporturile cu Sfântul Scaun și cu statul român, politica școlară, organizarea administrativ-instituțională, relațiile interconfesionale.

Sursele documentare utilizate în lucrare sunt sursele inedite reprezentate de documentele de arhivă, surse editate și presa vremii.

Lucrarea se bazează în primul rând pe documente de arhivă, documente provenite din fondul Mitropolia Română Unită Blaj, fond păstrat la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale și fondurile Nunziatura di Romania și Affari Ecclesiastici Straordinari. Romania care se păstrează în Arhiva Secretă Vatican. Documentelor de arhivă li se adaugă alte surse, printre cele mai importante menționăm circularele mitropolitane și șematismele provinciei mitropolitane. Cercetarea presei vremii s-a bazat în principal pe cele două organe de presă care oferă cele mai importante și complete informații privitoare la istoria Arhiepiscopiei greco-catolice în perioada studiată și anume *Unirea* (1918-1939) și *Cultura Creștină* (1918-1939).

Lucrarea este constituită din șase capitole. După partea introductivă în care sunt menționate și analizate principalele lucrări dedicate istoriei Bisericii Greco-Catolice în perioada interbelică, primul capitol prezintă regimul general al cultelor după 1918. În acest capitol sunt urmărite raporturile Bisericii Greco-Catolice cu statul român, adoptarea Legii pentru regimul general al cultelor, semnarea și ratificarea Concordatului cu Sfântul

Scaun și semnarea Acordului de la Roma. Adoptarea Legii pentru regimul general al cultelor și semnarea Concordatului fiind teme abordate în istoriografie, în acest capitol am insistat asupra unor informații provenite din documentele păstrate în Arhiva Secretă Vatican, documente care scot în evidență interesul Sfântului Scaun pentru reglementarea situației Bisericii Catolice în România.

Al doilea capitol intitulat *Organizarea administrativ-instituțională a Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș* este unul dintre cele mai complexe. Acest capitol nu se rezumă doar la prezentarea situației arhiepiscopiei, ci plasează istoria arhiepiscopiei greco-catolice într-un context mult mai larg, astfel se face referire la întreaga provincie mitropolitană. În ceea ce privește organizarea administrativ-teritorială a provinciei mitropolitane de Alba Iulia și Făgăraș sunt prezentate momentul constituirii arhiepiscopiei, un scurt istoric al episcopilor sufragane, înființarea episcopiei Maramureșului, fapt care a determinat schimbări în structura Arhidiecezei, organizarea Bisericii Greco-Catolice în Vechiul Regat, organizarea protopopiatelor greco-catolice în Secuime și legătura dintre Arhiepiscopia Blajului și parohiile greco-catolice din America. Totodată este prezentată situația parohiilor greco-catolice din Iugoslavia, Ungaria și Cehoslovacia după Marea Unire și modul în care a fost abordată în sinoadele arhidiecezane și protopopești organizarea administrativă a Arhidiecezei.

Principalele instituții și organisme ale Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș sunt prezentate într-un subcapitol referitor la organizarea instituțională. S-a avut în vedere prezentarea capitlului mitropolitan, a Consistoriului arhiepiscopesc, a problemelor discutate în conferințele episcopoești. Un loc important ocupă și prezentarea sinoadelor electorale, arhidiecezane și protopopești.

Istoria Arhiepiscopiei de greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș nu se limitează doar la organizarea administrativ-instituțională, ci presupune și prezentarea rolului clerului în societate. Capitolul al treilea este dedicat activității preotului în parohie, activitate urmărită din mai multe perspective: instituirea preoților, obligațiile preoților, raporturile acestora cu credincioșii, rolul preotului în comunitate, raporturile clerului cu autoritățile statului român. Rolul preotului în parohie a fost complex, preotul fiind un model spiritual pentru credincioși, un sfătuitor și un intermediar între comunitatea credincioșilor și autorități. După Marea Unire, preoții uniți s-au găsit în fața unei situații

deosebite care le deschide noi oportunități în carieră, dar care creează și provocări noi. Preoții și-au îndeplinit datoriile principale de săvârșire a serviciului sacru și catehizare a copiilor și tinerilor. Parohii au conlucrat cu enoriașii pentru îmbunătățirea situației materiale a parohiilor, construirea de noi biserici și administrarea bunurilor bisericii. În atenția preoților a fost în permanență viața sufletească și starea morală a credincioșilor, preotul s-a implicat în cele mai importante momente ale vieții credincioșilor, a contribuit la dezvoltarea nivelului cultural și material al comunităților în care slujeau.

Pregătirea preoților din Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș este prezentată în capitolul patru, s-a avut în vedere atât pregătirea clerului în țară, cât și pregătirea elitei Bisericii Greco-Catolice în colegiile romane. Pregătirea preoților din Arhidieceză în perioada interbelică s-a realizat atât în Academia teologică din Blaj, cât și în institutele de învățământ din străinătate. S-a insistat atât pe educația științifică, cât și pe cea morală și practică, pentru pregătirea unui cler adaptat la nevoile societății românești și Bisericii Unite. În opera de pregătire a clerului unit s-a implicat și Sfântul Scaun care a facilitat realizarea studiilor la Roma de către cei mai merituoși clerici ai Academiei și a construit pentru români Colegiul Pio Romeno.

Numărul tinerilor care studiau în Academia din Blaj a fost fluctuant, datorită capacității de primire a Seminarului și a necesarului de preoți. Urmărind evoluția numărului de clerici care studiau la Blaj, constatăm că acesta era în legătură cu numărul parohiilor vacante, astfel dacă ar fi să luăm în considerare numai anul 1920 din 671 de parohii, 123 erau vacante, completarea acestor parohii cu personal calificat rămâne o preocupare constantă pentru autoritățile bisericești. Conform raportului elaborat pentru sinodul arhidiecezan din 1927, în 10 aprilie 1927 erau vacante 146 parohii.⁵ Tinerii absolvenți trebuiau să acopere nevoile Arhidiecezei, în acest scop fiind înființat pentru o perioadă mai scurtă de timp și cursul pregătitor de preoți.

Preoții din Arhidieceză au beneficiat de pregătire într-o instituție de învățământ și educație teologică de grad superior, având posibilitatea ca din 1933 să obțină și diploma de licență la Academia teologică din Blaj.

Eforturile depuse în vederea îmbunătățirii educației preoților sunt reliefate în raportul înaintat de vicarul general în 23 februarie 1943, la cererea Ministerului Educației

⁵ S. J.A.N. Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj, Acte înregistrate, doc.nr.382/192, f. 315

Naționale și Cultelor. Conform acestui raport cursurile de moraliști, cursiști nu mai existau, preoții formați în ultimii 10 ani erau deplin calificați având la bază bacalaureatul, foarte puțini aveau doar diploma de capacitate pentru învățători și patru ani de teologie. Numărul preoților cu calificare inferioară era sub 100, iar numărul preoților distinși pentru activitatea administrativă, pastorală, culturală și literară era de 10%- 20% din numărul total.⁶

Capitolul cinci intitulat *Arhidieceza Blajului și învățământul* este dedicat politicii școlare a arhiepiscopiei și mitropoliei greco-catolice, evidențiindu-se rolul acesteia în formarea intelectuală a tinerilor români. Instituțiile mitropolitane își păstrează în general structura antebelică, dar instituțiile de învățământ sunt reorganizate și extinse pentru a răspunde necesităților Arhidiecezei și cerințelor societății românești. Mitropolia greco-catolică s-a implicat foarte activ într-un domeniu vital pentru funcționarea și modernizarea statului român și anume domeniul școlar. În perioada cercetată s-a realizat extinderea institutelor de învățământ și educație prin extinderea Academiei teologice, a Liceului de băieți „Sf.Vasile cel Mare”, cel mai vechi liceu românesc, organizarea Școlii normale de învățători cu 8 clase și asigurarea propriului local și internat, înființarea Liceului comercial de băieți cu 8 clase și dotarea cu local și internat propriu, înființarea orfelinatului, înființarea Liceului comercial de fete și a Școlii normale de învățătoare ambele cu 8 clase, construirea Institutului Recunoștinței prin contribuțiile foștilor elevi, a altor donatori, a membrilor guvernului din 1925, a regelui Ferdinand și a papei Pius al XI-lea.⁷ Biserica Greco-Catolică a pierdut în anii 1920-1921 cele aproape 600 de școli primare confesionale cu aproape 500 de învățători, școlile confesionale au fost statificate contribuind la dezvoltarea învățământului primar de stat.

Institutele de învățământ arhiepiscopesc și institutele de educație au cunoscut o evoluție deosebită între 1919-1940 prin extinderea rețelei școlare și atenție acordată patrimoniului material.

În capitolul șase sunt prezentate raporturile Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș cu Sfântul Scaun, raporturile cu Biserica Ortodoxă și cu Biserica Romano-Catolică. Arhiepiscopia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș a colaborat cu

⁶ S. J.A.N. Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj. Acte înregistrate, doc.nr.5208/1946, f. 84 r-v

⁷ S.J.A.N. Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj. Acte înregistrate, doc.nr. 5208/1916, f. 80r-v

Sfântul Scaun, situația Bisericii Greco-Catolice din România fiind cunoscută Romei prin rapoartele nunțiatului apostolic și rapoartele adresate cu diferite ocazii Congregației pentru Bisericile Orientale. Un aspect important al istoriei Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș este și acela al raporturilor interconfesionale. În general raporturile cu Biserica Romano-Catolică au fost bune, dar în raporturile cu Biserica Ortodoxă s-au înregistrat și divergențe datorate unui complex de factori. Toate aceste chestiuni sunt abordate pe parcursul lucrării, fiind explicate momentele mai tensionate și prezentate și momentele de colaborare.

Principala contribuție a acestei cercetări constă în abordarea unitară a istoriei interbelice a Arhiepiscopiei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș bazată pe documente de arhivă inedite.

La finalul perioadei cercetate, 31 decembrie 1939, Arhidieceza greco-catolică avea 500.000 de credincioși, 660 preoți căsătoriți și văduvi și 52 de preoți celibi. Numărul parohiilor recunoscute de stat era de 615, 20 de parohii nu erau recunoscute de stat, iar numărul filiilor se ridica la 380. În perioada interbelică datorită creșterii numărului de locuri la Academia teologică din Blaj și a înființării cursului pregătitor în parohii erau 586 de preoți, numărul parohiilor vacante s-a redus la 49 de parohii. Situația preoților se prezenta astfel: 12 preoți erau funcționari centrali, 5 preoți erau profesori de teologie, 28 de preoți erau profesori la institutele de învățământ din Blaj, 11 preoți erau profesori de religie la școlile de stat, un preot funcționa ca preot militar, 4 preoți misionari erau în America și 32 de preoți erau în oficii civile.

Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș avea 8 institute de educație(internate), 6 pentru băieți și 2 pentru fete cu 1100 de elevi și eleve. Congregația de surori a „Maicii Domnului” avea 10 filiale și 300 de membre, „Casa Domnului” a părinților asumpționiști cu 5 părinți ieromonahi și 5 frați laici avea internat pentru circa 20 de elevi de liceu. Teritoriul Arhidecezei era împărțit în 24 de protopopiate. Studenți la teologie erau 65, iar în Arhidieceză funcționau 750 de asociații religioase cu 45.000 de membri.⁸

⁸ S.J.A.N. Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj. Acte înregistrate, doc.nr. 5208/1916, f. 3 r-v